

KÂF
(ق)Arap alfabesinin
yirmi birinci harfi.

Benzeri fâ harfinden iki noktalı olmasıyla ayrılır; Arap alfabesinin yirmi birinci, Osmanlı ve Fars alfabelerinin yirmi dördüncü, ebced tertibinin on dokuzuncu harfidir; sayı değeri 100'dür. Kâf harfi aynı zamanda hurûf-ı mukattaa'dan olup başında bulunduğu sûre bu adla anılır.

Ƙ sesi, ciğerlerden gelen havanın dil köküne onun karşısına rastlayan üst damak arasında sıkıştırılıp mahrecin birden açılarak salıverilmesiyle (infitâh) çıkarılır. Harfin telaffuz edilmesi esnasında dil kökünün üst yüzeyi damağa doğru yükselerek onu kaplar ve bu sırada küçük dil (lehât) kaybolur; bu sebeple Halîl b. Ahmed kâf harfinin küçük dil harfi (leheviyye) olduğunu söyler. İbn Sînâ ƙ sesini, bir hamlede yarılan ve kökünden sökülen cisimlerin çıkardığı sese benzeter (*Mehâricü'l-hurûf*, s. 45). Kâf taşıdığı infitâh, isti'lâ, şiddet, cehr, kalkale gibi kuvvetli sıfatlar sebebiyle harflerin sesce en sağlam ve en belirgin olanıdır (Mekkî b. Ebû Tâlib, s. 171). Yutağın iç cidarına dil kökü yüzeyinin kapanması ve küçük dilin tamamen kaybolmasıyla ortaya çıkan daha ağdalı ve tumturaklı (vurgulu, emphatique) kâf telaffuzuna, bugün de onun geleneksel ses değerini koruyan bazı Arap halk topluluklarında rastlanmaktadır. Bununla birlikte Arap gramercileri eskiden beri kâf harfine, tumturaklı seslendirilişi belirten hurûf-ı mutbaka arasında değil imâleye engel olan hurûf-ı isti'lâ (kalın harfler) arasında yer vermişlerdir. Yine Sîbeveyhi'den itibaren Arap gramercileri kâf harfini yumuşak ünsüzler (mechûre) arasında saymışlardır. Bugünkü kuralı konuşma dilinde ise gelenekselleşmiş kâf telaffuzu onun sert ünsüz (şedîde) olarak seslendirilmesi şeklindedir. Ancak özellikle yerleşik Arap toplulukları arasında yaygın bulunan sert kâf Suriye, Sudan, Güney Irak, Kuzey Arabistan, Fas, Hassâniye ve Cezayir sahrası gibi yerlerde yaşayan göçebe Arap toplulukları arasında, mahrecinin sarkması (rihvet) sonucu ortaya çıkan Türkçe'deki ğ harfi gibi daha yumuşak bir söylenişle telaffuz edilir. Günümüzde çoğu kârilere de bu sesi yumuşak ve akıcı (hems) bir biçimde çıkarmaktadır.

Aralarındaki sıfat benzerliği sebebiyle "kâf"ın boğaz harflerinden hemze gibi telaffuzu Mısır ve Şam dolaylarındaki halk lehçelerinde görülür: Kâle > âle, kalbî > elbî gibi. Jean Cantineau, daha çok doğu Arap ağızlarında ƙ harfinin önündeki "kâf"ın "kâf"a dönüşmesinden söz eder. İbn Yaîş, bir kelimenin sonundaki kâf harfinin onu izleyen kelimenin başındaki "kâf"a dönüştürülerek söylenişini (idgam) kurala uygun ve câiz görmekte, ancak bundan vazgeçilmesini (beyân) daha güzel bulmaktadır: خلق كيف، خلق كل دابة (Şerhu'l-Mufaşşal, X, 138). Ebû't-Tayyib el-Lugavî de "kâf"ın b, t, c, h, ħ, d, r, z, s, ş, ayn, ğ, f, k ve hemze ile yaptığı dönüşümler için çok sayıda örnek vermiştir: Nesibe → nesike, sebte → sebke, fâlûzec → fâlûzek, ħarf → ħarf, ħarş → ħarş, mısda / mışka gibi (*Kitâbü'l-lbdâl*, I, 30, 138; II, 52-54, 141).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "kâf" md.; Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, Bulak 1316, II, 405; Ebû't-Tayyib el-Lugavî, *Kitâbü'l-lbdâl* (nşr. İzzeddin et-Tenûhî), Dimaşk 1379/1960, I, 30, 138; II, 52-54, 141, 353-370; İbn Cinnî, *Sırru şinâ'ati'l-i'râb* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1374/1954, I, 278; İbn Sînâ, *Mehâricü'l-hurûf* (nşr. ve trc. Pervîz Nâtil Hânleri), Tahrân 1333, s. 38, 45; Mekkî b. Ebû Tâlib, *er-Ri'âye* (nşr. Ahmed Hasan Ferhât), Amman 1404/1984, s. 171; Dâni, *et-Taḥdîd fi'l-it-kân ve't-tecvîd* (nşr. Gânim Kaddûrî Hamed), Bağdad 1407/1988, s. 130-131; a.mlf., *el-Idgâ-mü'l-kebîr fi'l-Ḳur'ân* (nşr. Zühreyye Gâzî Zâhid), Beyrut 1414/1993, s. 46-47; Ebû Ca'fer İbnü'l-Bâzîs, *el-İknâ' fi'l-Ḳur'âti's-seb'* (nşr. Abdülmeccid Katâmiş), Dimaşk 1403, I, 220-221; İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), X, 138; İbrâhim Enîs, *el-Eşvâtü'l-lugaviyye*, Kahire, ts. (Mektebetü nehdati Mısır), s. 72-74; Gânim Kaddûrî Hamed, *ed-Dirâsâtü's-şavtiyye 'inde 'ulemâ'i't-tecvîd*, Bağdad 1406/1986, s. 250-251; H. Fleisch, "Kâf", *EP* (Fr.), IV, 417-418.

MEHMET ALİ SARI

KÂF
(ك)Arap alfabesinin
yirmi ikinci harfi.

Arap alfabesinin yirmi ikinci, Osmanlı alfabesinin yirmi beşinci ve ebced tertibinin on birinci harfi olan kâfın sayı değeri yirmidir. Mahreci Sîbeveyhi'ye göre "kâf"ın mahrecinin az önü, yani ağızın en arka yeridir; dolayısıyla bir artdamaksıl (postpalatale / vélaire) ünsüzdür. Halîl b. Ahmed kâfi da kâf gibi küçük dil harfi (hurûf-ı leheviyye) saymaktadır. Arap dil bilgisi geleneğinde kâf hem şiddet hem de hems

sıfatlarına sahip (şedîde mehmûse) bir ünsüz olarak nitelenir. Çelişkili gibi görünen bu durumun sebebi harfin telaffuzunun şiddetli, süresiz, patlayıcı, sadasız (occlusive, explosive, sourde) bir şekilde başlayıp tadrîcen zayıflayarak yumuşak ve sızıcı (aspirée) bir şekilde bitmesidir. Kâf, k sesinin çıkarılışı sırasında dilin ortasının yukarıya doğru kalkmasına rağmen kökünün aşağıda kalmasından dolayı ince ünsüzlerdendir.

Bugünkü edebî Arapça'da kâf harfinin artdamaksıl ünsüz olarak k sesini muhafaza etmesine karşılık çeşitli halk ağızlarında bunun yanı sıra başka seslere dönüştüğü de görülür. Meselâ merkezî Arabistan ve Irak'ta k → ç, c, ts, ks, kş; Suriye ve Fas'ta sınırlı ölçüde k → hemze; Şarkî Tunus bedevilerinde, Kuzey Afrika'nın diğer bazı yerlerinde ve Kudüs civarında ise ƙ → k telaffuzu yaygındır. Benî Temîm ve Benî Rebîa gibi bazı kabilelerde dişil ikinci şahıs zamiri olan kâf (-ki) ş şeklinde söyleniyordu; meselâ dârek → dâreş, ğulâmek → ğulâmeş. Buna "keşkeşe" adı verilir. Ebû't-Tayyib el-Lugavî ile İbn Cinnî, kâfın b, t, s, c, h, ħ, d, r, z, s, ş, z, t, f, k, l, n, h, y harfleriyle yaptığı dönüşümler için birçok örnek kaydetmiştir; meselâ ħahr → kehr, betr → betk, nets → netk, laṭḥ → lekḥ, sefh → sefk, ḥabene → kebene, betl → betk.

Kıraat geleneğinde, tenvin veya sâkin nünden sonra gelen kâfın telaffuzunda sağır kâf sesi veren hatalı bir okuyuşun ortaya çıktığı görülür. Bundan kurtulmanın çaresi, k sesini dil ortası ile ucunu üst damağa yapıştırmadan ağız ortasında boşlukta tutarak çıkarmaktır. Ebû Şâme el-Makdisî kâfi kalkale harflerinden sayarken diğer kıraat âlimleri telaffuzunda nefes hapsolünmediği için bunu kabul etmemişlerdir. Kâf ile kâf mahrec itibarıyla yakın ve şiddet, infitâh, zuhûr, ismât sıfatlarında ortak olduklarından birbirlerini izlemeleri halinde ilk gelenin ikinciye dönüştürülüp katılarak (idgam) okunması câiz görülmüştür: "Elem nahluḳḳüm → elem nahluḳḳüm" (el-Mürselât 77/20), "Ve terekûke kâimâ → ve terekûḳkâimâ" (el-Cum'a 62/11) gibi.

Bugünkü Türk alfabesinde bir tek k harfi bulunmakta ve kalın ünlülerle kullanıldığında "kâf"a, ince ünlülerle kullanıldığında "kâf"a tekabül etmektedir; meselâ kapı, kafa, koç; keskin, ekmek, küçük. Arapça'dan Türkçe'ye geçmiş kelimelerdeki ƙ sesi ince ünlülerle birlikte k şeklinde telaffuz edilir; meselâ ikbâl → ik-

bâl, hâkîkî → hakîkî, bâkî → bâkî. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde kalın ünlü önüne gelen k sesinin bu değerini koruduğunu belirtmek üzere ünlünün üzerine “^” işareti konur; meselâ kâmil, dükân, kâtip. Fakat “^” işareti aynı zamanda uzatma işareti olduğu için aslında “kâf”la yazılan bazı kelimelerin yanlış yazılıp söylenmesine yol açmıştır; meselâ Zülfi-kâr, hankâh, ikâmetgâh. Yine Farsça’dan geçme kelimelerin başındaki “g”ler de “k”ye dönüşmektedir; meselâ gil → kil, gâh → kâh. Aynı şekilde Eski Türkçe’nin Oğuz lehçesi, Özbekçe, Kırgızca gibi Doğu Türk lehçelerindeki kelime başlarında bulunan “k”ler de Batı Türkçesi’nde (Türkiye Türkçesi) “g”ye dönüşmüştür; meselâ köz → göz, kelin → gelin, köç → göç. Doğu Türkçesi’nde ve Batı Türkçesi’nin bazı ağızlarında seyrek olarak kelime başındaki “k”ler “ç” şeklinde söylenir; meselâ kim? → çim? İki ve daha fazla heceli isimlerin sonundaki “k”ler -e ve -i hallerinde “ğ”ye dönüşür; meselâ çelik → çeliğe / çeliği, delik → deliğe / deliği gibi. Bu türden tek heceli isimlerde ise durum karışıktır; meselâ gök → göğü / göğe, yük → yüke / yükü.

BİBLİYOGRAFYA :

Sîbeveyhi, *Kitâbü Sîbeveyhi* (nşr. H. Derenbourg), Paris 1889, II, 452-453; Ebü't-Tayyib el-Lugavî, *Kitâbü'l-İbdâl* (nşr. İzzeddin et-Tenûhî), Dimaşk 1379/1960, I, 32-34, 139-144; II, 230, 354-364, 376; ayrıca bk. tür.yer.; İbn Cinnî, *Şîru şinâ'ati'l-i'râb* (nşr. Hasan Hindâvî), Dimaşk 1405/1985, I, 279-285; II, 763; Zemahşerî, *el-Mufaşşal fi 'ilmi'l-luğâ* (nşr. M. İzzeddin es-Saîdî), Beyrut 1410/1990, s. 464-465, 469; Goerg Kampffmeyer, “Arabistan (dil)”, *İA*, I, 516; G. Levi Della Vida, “Temîm”, *a.e.*, XII/1, s. 155; H. Fleisch, “Kâf”, *ELP* (Fr.), IV, 416-417.

MEHMET ALİ SARI

KÂF HÂ YÂ AYN SÂD

(كَهَيِّصَ)

Meryem sûresinin başında bulunan ve adlarıyla kıraat edilen harfler

(bk. HURÛF-ı MUKATTAA).

KÂF u NÛN

(كاف و نون)

Allah'ın yaratmadaki gücünü ve süratini anlatmak üzere âyetlerde yer alan

“kûn” (كن = ol!) emrini telmihen kelimeyi oluşturan harflerin ismen okunmasıyla elde edilen dinî-tasavvufî terim

(bk. KÛN).

KÂF SÜRESİ

(سورة ق)

Kur'an-ı Kerim'in ellinci sûresi.

Mekke döneminde Mürselât sûresinden sonra nâzil olmuştur. Kırk beş âyet olup fâsılası ط، ص، د، ر، ج، ب harfleridir. Adını ilk âyetin başındaki kâf harfinden almıştır. Bâsikât sûresi olarak da isimlendirilir. Sûrelerin ihtiva ettiği âyet sayısına göre yapılan sınıflandırmada tıvâl-i mufassal grubunda yer alanların bu sûreyle başladığı kabul edilmektedir (Elmalılı, VI, 4489).

Kâf sûresinde, ölümden sonra yeniden dirilişle bunu inkâr edenlerin uyarılması ve iman edenlerin müjdelanmesi, peygamberlerini yalanlayan kavimlerden bazı örnekler verilerek bunların sonlarının hatırlatılması, kavminin inkârcı ve yıkıcı tavırlarına karşı Hz. Peygamber'e teselli ve güven telkin edilmesi, inkârcıların âhirette karşılaşacakları cezalar ve inananlara verilecek nimetler gibi konular çarpıcı bir ifade örgüsü ve etkileyici bir üslûpla anlatılmıştır. Bölümler arasındaki uyum sûrenin bir defada indirildiğini göstermektedir. Sûrenin başındaki kâf harfinin ne anlama geldiği konusunda ileri sürülen çeşitli görüşler arasında bu harfin yeryüzünü kuşatan bir dağı ifade ettiği söylenmekle birlikte (Taberî, XXVI, 93) bu rivayetin İsrâîlî hurafelerden olduğu belirtilmiştir (İbn Kesîr, IV, 221).

Kâf sûresinin muhtevasını iki bölümde ele almak mümkündür. Birinci bölümde (âyet 1-15), müşriklerin kendilerine gönderilen peygamberi ve ölümden sonra dirilmeyi yalanladıklarına dikkat çekilerek Allah'ın kudretine işaret eden kozmolojik delillerden örnekler verilir; gökyüzü, yeryüzü, dağlar, gökten indirilen sular, hurma ağaçları, bahçeler ve bitkilere dikkat çekilir; böylece insanlar bunların yaratılışındaki hikmeti kavramaya ve düşünmeye teşvik edilerek bu deliller dikkate alındığında insanları ölümden sonra diriltmenin Allah için kolay olacağı bildirilir. Aynı bölümde ayrıca, daha önceki bazı kavimlerin kendilerine gönderilen peygamberleri yalanladıklarına dikkat çekilir. Bu kavimlerin yalnız isimlerinin zikredilip ayrıntıya girilmemiş olması, o dönemdeki Araplar'ın onlar hakkında mâlûmat sahibi olduklarını gösterebileceği gibi buradaki amacın söz konusu toplulukların tarihlerini anlatmak değil davranışlarının onları sürüklediği âkıbeti haber vermek suretiyle muhatapların ibret almalarını sağ-

lamak olduğu da söylenebilir. Öte yandan burada, karşılaştığı yalanlamanın kendisinden önceki peygamberlerin de başına geldiğini hatırlatmak suretiyle Resûl-i Ekrem'i teselli amacı da güdülmektedir.

Sûrenin ikinci bölümünde (âyet 16-45), inkârcıların ölümden sonra dirilme konusundaki şüphelerine karşı insanın yaratılışına dikkat çekilerek insanı yaratan gücün onun en gizli duygu ve düşüncelerini dahi bildiği ifade edilir. Bu kısımda, muhatapların bilhassa âhiret hayatı konusuna dikkatlerini yoğunlaştırarak içlerinde ürperti uyandırmayı, böylece kendilerini dehşetli sondan korumayı hedefleyen bir üslûp hâkimdir. Ayrıca takvâ sahiplerine âhirette verilecek nimetlerden de bahsedilir. Bu bölümde yer alan, “Biz insana şah damarından daha yakınız” meâlindeki âyet (âyet 16), insanın bütün eylem ve düşünceleri konusunda derin bir sorumluluk bilinci taşıması gerektiğini vurgulaması açısından çok anlamlıdır. Sûrenin sonlarına doğru Hz. Peygamber'in kendisine inanmayanların sözlerine karşı sabırlı olması öğütlenerek günün değişik vakitlerinde Allah'ı saygı ve övgüyle anması istenir. Kıyamet ve mahşer sahnesine kısa ve etkili ifadelerle tekrar temas

Kâf sûresinin ilk âyetleri

